

DE KUNST VAN HET STIJGEN

Over sociale mobiliteit en welzijnswerk
dat er toe doet

HEINZ SCHILLER

Samenvatting en aanbevelingen

SAMENVATTING

In *De kunst van het stijgen* worden verschillende maatschappelijke ladders beschreven die kinderen, jongeren en volwassenen kunnen beklimmen om vooruit te komen in de maatschappij. Voorbeelden van zulke ladders zijn zinnige vrijetijdsbesteding, iets voor anderen betekenen en wonen. De belangrijkste ladders zijn een goede opleiding en betaald werk. Vooral voor wie onderaan de maatschappelijke ladder staat, biedt onderwijs de belangrijkste kans om vooruit te komen. Daar komt wel wat bij kijken aan doorzettingsvermogen en initiatief. Aandacht van een goede onderwijzer of welzijnswerker kan in dat verband van doorslaggevend betekenis zijn. Wie met succes een goede opleiding afrondt en goede baan vindt, maakt vervolgens kans op een betere huur- of koopwoning in een beter wijk. Het mes snijdt dan aan twee kanten.

Natuurwetten zijn ook van toepassing op de sociale werkelijkheid. Hoe dat in elkaar zit, wordt uiteengezet in *Kritische massa en het omslagpunt*. Uit onderzoek blijkt dat als wijkbewoners merken dat een kwart van de andere wijkbewoners 'anders' is, er nog geen probleem is. Maar als dit percentage over de grens van 30% gaat, neemt de behoefte van

oorspronkelijke bewoners om te verhuizen naar een andere buurt toe. Dezelfde wetmatigheid doet zich voor bij scholen. Als het aantal leerlingen met een leerachterstand de grens van 30% overschrijdt, worden leerlingen die beter of goed presteren door hun ouders van zo'n school gehaald. Een gemengde school kan dan in razend tempo een zwakke school worden. Deze ontwikkeling deed zich voor op het Niels Stensen College in Utrecht en leidde tot definitieve sluiting.

De vrijheid van onderwijs is een heilig huisje in Nederland. Buurtscholen zijn prima in gemengde wijken. Maar in gesegregeerde wijken als Kanaleneiland in Utrecht krijg je dan per definitie zwak presterende scholen. In *De wet van de remmende vrijheid* wordt uiteengezet dat de vrijheid van onderwijs en het ideaal van de buurtschool kinderen in achterstandswijken dupeert; zij krijgen niet de kans om hun achterstanden in te lopen. En wijken krijgen zo niet de kans om de achterstandsspiraal te doorbreken. In extreme situaties kunnen alleen extreme maatregelen uitkomst bieden.

Goed onderwijs is een van de belangrijkste stijgingsladders. Beheersing van de Nederlandse taal is een belangrijke voorwaarde om verder te komen. De overgrote meerderheid van alloch-

tone ouders in Utrecht stimuleert hun kinderen niet om de Nederlandse taal te spreken. Uit de Jeugdmonitor Utrecht blijkt namelijk dat 40 procent van de allochtone leerlingen van groep 8 thuis geen Nederlands spreekt en dat 80% van de Turkse en 63% van de Marokkaanse kinderen vooral naar niet-Nederlandse en niet-Engelse tv-programma's kijkt. Tegelijkertijd geldt zowel voor autochtone als voor allochtone ouders dat zij hun kinderen liever naar een witte of gemengde, dan naar een zwarte school laten gaan. Docenten van witte scholen hebben hogere verwachtingen van leerlingen en eisen meer van hen, dan docenten van zwarte scholen. Op zich al een reden om de beste leerkrachten naar de zwakste scholen te halen. In *De sleutel tot succes* staat de vroeg- en voorschoolse educatie centraal. Er is een scheiding tussen de voorschool – die onder het welzijnswerk valt – en de basisschool. De samenwerking tussen welzijnswerk en onderwijs kan verbeterd worden, zodat een productievare combinatie ontstaat.

In *Von Munchhausen kan ook* wordt de The Harlem Children's Zone beschreven, die kinderen met een taal- of ontwikkelingsachterstand van de geboorte tot aan de universiteit begeleidt en stimuleert. Jaarlijks worden zo'n 10.000 kinderen bereikt. Kinderen die meedoen zijn geen uitzondering: als 60% deelneemt, dan is meedoen normaal geworden. Dat geldt eveneens voor de waarden waar het programma voor staat. Het principe van kritische massa geldt dus ook in positieve zin. In Harlem wordt de eigen kracht van de buurt en haar inwoners

benut. De resultaten zijn imposant. Dat zou toch ook in Kanaleneiland moeten kunnen?

Ouders in de middenklasse hanteren een andere opvoedingsstijl dan ouders in lager sociaal-economische milieus. De titel van dit hoofdstuk, *Waarom moeders beter kunnen werken*, spreekt voor zich: onderzoek toont aan dat werkende moeders hun kinderen meer stimuleren om hun best te doen op school. Ze hebben ook een voorbeeldfunctie voor hun kinderen. Moeders die zijn gaan werken zeggen zelfs dat ze nu meer *quality time* aan hun kinderen besteden dan toen ze nog geen betaalde baan hadden.

Ontwikkelingshulp en de verzorgingsstaat kunnen mensen passief maken als alles gratis voor ze gedaan wordt. In *Onder de massieve mangoboom* wordt ervoor gepleit dat het welzijnswerk niet moet pampieren, maar mensen moet stimuleren om hun eigen kracht te benutten en ook zelf hun best te doen. Leerkrachten, welzijnswerkers en andere professionals kunnen voor hun leerlingen of cliënten goede voorwaarden scheppen, maar moeten in ruil daarvoor ook tegenprestaties verlangen. Het draait allemaal om een goede balans tussen geven en nemen, vragen en eisen.

AANBEVELINGEN

Dit boek is niet geschreven om door te lezen en dan weer weg te leggen. Het moet minimaal het debat over de inzet in het sociale domein aanwakkeren. En liefst leiden tot concrete nieuwe en effectieve interventies. Er staat

immers nogal wat op het spel: geld, heel veel geld, energie, heel veel energie, en talent, heel veel onbenut talent van vele, veelal jonge, burgers in dit land.

De kunst van het stijgen omvat acht hoofdstukken. Elk hoofdstuk kijkt vanuit een bepaalde invalshoek naar achterstand en stijging. In elk hoofdstuk zitten ook concrete suggesties voor een andere en meer effectieve aanpak. Ik hoop dat eenieder in zijn of haar eigen praktijk daar zijn of haar voordeel mee doet. Hieronder staan de belangrijkste aanbevelingen op een rij.

Kritische massa en Münchhausen

Mathé Sjamaar, rector van het Niels Stensen College in Kanaleneiland, zag dat er op zijn school een kritische massa was bereikt waardoor het alleen nog maar bergafwaarts kon gaan. We geven ons weinig rekenschap van dit soort processen in de samenleving en hebben sterk de neiging te denken dat het met 'zacht' beleid wel op te lossen valt. De geschiedenis leert dat het vechten tegen de bierkaai is. Het verdient daarom aanbeveling om in vergelijkbare situaties te zoeken naar een effectieve tegenbeweging die een omslagpunt kan bereiken, zoals dat in New York door The Harlem Children's Zone wordt gepoogd. De achterstandswijken in Nederland hebben behoefte aan Kinderzone's waar niemand meer door de mazen van het net kan glijpen. In deze wijken zouden integrale Kindercentra moeten worden opgericht, waar kinderen een dagprogramma krijgen, een totaalpakket van educatie, opvang en ontwikkeling. Centra waarin wel

sprake is van functionele specialismen, maar zonder institutionele en organisatorische verdelingen. Hier zouden de beste professionals met de beste methodes vanuit één visie moeten werken.

Het succes van mengen

De vrijheid van onderwijs is een hoog goed in Nederland. Maar ook een belangrijke belemmering om het probleem van zwak presterende scholen in gesegregeerde wijken op te lossen. Met de vrijheid van het onderwijs, maar ook met het streven om elke school een afspiegeling van de buurt te laten zijn, duperen we de kansen van kinderen in tal van achterstandswijken in dit land. Het verdient aanbeveling om extreme maatregelen te nemen als extreme situaties daar om vragen. Naar Amerikaans voorbeeld zouden kinderen uit gesegregeerde wijken naar scholen in andere wijken gebracht moeten worden, zodat een goede mix ontstaat van kinderen met een taal- of ontwikkelingsachterstand en middenklasse kinderen. Als het percentage kinderen uit de eerstgenoemde categorie niet boven de 25% uitkomt, gaan deze kinderen er zeker op vooruit terwijl er geen nadelige gevolgen zijn voor de middenklasse kinderen. Daarnaast hebben de zwakste scholen de beste leerkrachten nodig. Financiële prikkels en bijscholing moeten het werken op scholen met veel achterstandsleerlingen aantrekkelijk maken.

Kwaliteit maakt verschil

De aanpak van taal- en ontwikkelingsachterstand van kinderen is speerpunt van beleid in

Nederland. We doen op dit terrein al veel, maar het is niet goed genoeg. Het kan echt beter! In de achterstandswijken is het noodzakelijk om alle kinderen en hun ouders te bereiken en deel te laten nemen aan educatieve programma's. Het verdient dan ook aanbeveling de middelen die voor deze wijken beschikbaar zijn veel meer te concentreren op dit doel. Het is de moeite waard om dat ten koste te laten gaan van allerlei – goed bedoelde maar weinig effectieve – ontmoetingsactiviteiten in de wijk. In de tweede plaats verdient het aanbeveling de kwaliteit van de voorscholen drastisch te verhogen door mbo-geschoolde medewerkers te vervangen door hbo-geschoolde medewerkers. En door het contact met ouders vele malen te intensiveren.

Helpen stijgen helpt

Onderwijs is de bekendste en ook de meest effectieve stijgingsladder, maar heeft ook beperkingen. Een effectieve verbetering is het uitstellen van het selectiemoment, zodat talentontwikkeling van kinderen beter tot zijn recht kan komen. Jezelf ontwikkelen kan ook buiten het onderwijs om. Actief zijn in de buurt, in de kunst of in de sport is bijzonder waardevol en kan aanleiding zijn om ook op school of in het werk vooruit te (willen) komen. Het welzijnswerk kan hier een belangrijke ondersteunende rol spelen. Bijvoorbeeld door het vrijwillig kader van een sportvereniging te versterken. Het verdient aanbeveling om welzijnswerkers vooral actief te laten zijn in deze bestaande georganiseerde verbanden.

Je moet het zelf doen

Niet alle kinderen halen het beste uit hun vermogens. Dat ligt niet aan hen henzelf. Feit is dat de sociaal-economische status van de gezinnen waarin ze opgroeien, naast de verwachtingen van leerkrachten, de belangrijkste voorspeller is van hun latere succes. Om die reden is op langere termijn het verbeteren van de sociaal-economische positie van gezinnen de beste verzekering voor een beter toekomst. Het verdient aanbeveling in de wijkenaanpak veel meer in te zetten op werk en opleiding van ouders. Het welzijnswerk moet de focus verleggen van opvoedingsvoorlichting naar arbeidsmarkttoeleiding. Een aanpak die dit bevordert, kan niet vrijblijvend zijn. Mensen hebben ook een eigen verantwoordelijkheid en die mag best getoond. Het verdient daarom ook aanbeveling inzet en *commitment* te vragen van degene die van de samenleving steun ontvangt om vooruit te komen.